

การพัฒนาพื้นที่เกษตรไปสู่แหล่งท่องเที่ยว
เชิงเกษตร ศึกษากรณี: พื้นที่เกษตร
ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง
(The Development of Agriculture to
Agro - Tourism: A Case Study of Agriculture in
Taphong District, Muang, Rayong Province)

จุฑามาศ มีชัย*

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นหนึ่งในแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามบริบทของพื้นที่ ซึ่งเน้นการสร้างรายได้ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตถึงปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้นประกอบกับการขาดความร่วมมือของประชาชน อาจกลายเป็นอุปสรรคต่อการอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ด้วยประเด็นดังกล่าว บทความวิจัยเรื่องนี้ได้สะท้อนผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาพื้นที่เกษตรไปสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยใช้กรณีของพื้นที่เกษตรตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล 4 กลุ่มสำคัญ คือ เจ้าของพื้นที่เกษตร ประชาชนโดยรอบ นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐ ผลจากการศึกษาสะท้อน

* นิสิตหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา

ให้เห็นว่า การพัฒนาพื้นที่เกษตรให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของตำบล ตะพง ยังคงรักษาสภาพความสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าประชาชนได้เข้ามาร่วมมือกันน้อย แต่ประเด็นที่เกี่ยวกับอาชีพและแหล่งรายได้ของประชาชนโดยส่วนใหญ่ในพื้นที่ คือ การทำเกษตร ซึ่งทำให้เกิดความตระหนักรู้ในการรักษาสภาพแวดล้อมเดิมเอาไว้ อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่พบเห็น คือ การกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูล ซึ่งเป็นผลมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการมากกว่าที่จะเป็นผลจากการเพิ่มขึ้นของปริมาณนักท่องเที่ยว

คำสำคัญ: แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร, การพัฒนาพื้นที่เกษตร, จังหวัดระยอง

Abstract

Agro-tourism is a way to strengthen tourism according to the environmental context of the area. It increases income of local people and promotes natural resource and traditional culture preservation. Interestingly, the obstacles of sustainable development and preservation are from the increasing number of tourists and the deficiency of people's participation. Hence, the article is the review of findings of the analysis of the development of agriculture to agro-tourism in Taphong sub-district, Muang district, Rayong province. The data are from interview conducted to 4 related parties: agricultural area owners, people living in the surrounding areas, tourists, and governmental sectors. The findings show that natural resources and environment are still in good condition. Anyhow, this is not from the participation of the people but it is because the areas are their sources of income. Therefore, the people realize the importance of the land and the environment automatically. However, there are still problems of waste and sewage disposal which cause by the lack of knowledge rather than the increase of tourists.

Keywords: Agro - Tourism, The Development of Agriculture, Rayong Province

บทนำ

จังหวัดระยองถือเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีศักยภาพทางการเกษตร เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติ ซึ่งทำให้พื้นที่การเกษตรมีความเหมาะต่อการนำมาพัฒนาควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว ดังเช่นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในตำบลตะพง ซึ่งในปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของพื้นที่ตำบลตะพง จังหวัดระยอง เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งในกระบวนการพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงระหว่างการเกษตรและการท่องเที่ยว ที่ส่งผลต่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อีกทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro - Tourism) ยังเป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะสามารถลดปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมและแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน รวมถึงนักท่องเที่ยวและหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตในเบื้องต้นถึงผลกระทบอันเกิดจากการเพิ่มของจำนวนนักท่องเที่ยวที่อาจส่งผลกระทบต่อสถานที่ท่องเที่ยวและอาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ เสื่อมโทรมลง หากไม่มีการพัฒนาในทิศทางที่ถูกต้อง ดังนั้นเป้าหมายการพัฒนาพื้นที่ตำบลตะพงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้น จึงเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาร่วมกัน โดยหน่วยงานหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง หากมีแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และไม่ทำลายธรรมชาติก็อาจจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับเกษตรกรและชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทักษะในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเกษตรของชุมชนให้มีความยั่งยืนตลอดไปได้

วิธีการวิจัย

สำหรับการศึกษาการพัฒนาพื้นที่เกษตรไปสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ประเด็นสำคัญที่ควรคำนึงถึงในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ ประเด็นด้านการรักษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับ

การพัฒนาพื้นที่เกษตรไปสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ยั่งยืน ซึ่งมีความจำเป็นต่อการรักษาสมดุลของทรัพยากรการท่องเที่ยวและมีความสำคัญโดยตรงต่อชุมชน โดยทำการศึกษาจากแนวความคิดของ Dowling (1995) ประกอบกับแนวคิดของ Buckley (1993) ที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้ดัดแปลงมาประยุกต์ใช้ และพัฒนามาสู่องค์ประกอบหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สำคัญ 4 ประการ ประกอบด้วย 1) ด้านพื้นที่การท่องเที่ยว กล่าวคือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพสมบูรณ์ของระบบนิเวศและธรรมชาติ 2) รูปแบบการจัดการ กล่าวคือ เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมและยั่งยืน 3) กิจกรรมการท่องเที่ยว กล่าวคือ เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของสวนในพื้นที่ และ 4) การมีส่วนร่วม กล่าวคือ การที่ประชาชนในพื้นที่ท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว ซึ่งก่อให้เกิดรายได้และความมั่นคงในการดำรงชีวิต และเกื้อหนุนร่วมกัน ซึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร 4 ประการ ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่จำเป็นต้องมีการประสานประโยชน์เพื่อให้เกิดความสมดุล โดยให้ความสำคัญต่อแหล่งท่องเที่ยว วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อให้มีการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันและยังคงรักษาทรัพยากรนั้นให้ยั่งยืนสืบต่อไป

ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพโดยทั่วไปพื้นที่เกษตรและการพัฒนาพื้นที่เกษตรของตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เกษตรไปเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษามผสมผสานรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจพื้นที่ เพื่อศึกษาสภาพพื้นที่โดยทั่วไปของพื้นที่เกษตรทั้ง 4 สวนในตำบลตะพง ได้แก่ สวนปาทานสวนยายดา สวนลุงทองใบ และสวนลำดวน โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูล

จาก 1. แหล่งข้อมูลระดับทุติยภูมิ เพื่อศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง 2. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Structured Interview) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรไปสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยทำการสัมภาษณ์เจ้าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร นักท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เกษตรไปสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้อย่างยั่งยืน 3. แบบสอบถามความคิดเห็นของประชาชนที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อให้ทราบว่าพัฒนาดังกล่าว ส่งผลต่อชุมชนอย่างไร ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมด้านในบ้าง 4. การสังเกตสภาพแวดล้อมแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์การพัฒนาดังกล่าว

ผลการวิจัย

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรของตำบลตะพง เริ่มต้นจากเดิมมีพื้นฐานการทำสวนผลไม้อยู่แล้วเหมาะที่จะให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวชมยังพื้นที่สวนผลไม้ของเกษตรกรได้ ซึ่งได้รับการส่งเสริมจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรมส่งเสริมเกษตรให้มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรขึ้น ในฤดูกาลผลไม้ที่มีทุเรียน เงาะ มังคุด ลองกอง มะเฟือง ฯลฯ ออกผลระหว่างเดือนเมษายนถึงมิถุนายนของทุกปี จะมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชม และรับประทานผลไม้ตามสวน ทำให้เกษตรกรสนใจที่จะขายผลไม้โดยตรง และไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง จึงทำให้เกษตรกรสนใจเข้าโครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นโครงการที่กรมส่งเสริมการเกษตรได้เริ่มจัดให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยนำเสนอการท่องเที่ยวเชิงเกษตรซึ่งเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นมา ซึ่งในปี พ.ศ. 2544 กรมส่งเสริมการเกษตรและสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลาง เขต 4 จังหวัดระยองได้ขานรับนโยบายจากรัฐบาลในการส่งเสริมฟื้นฟูการเกษตรที่ยั่งยืนและพัฒนาแบบบูรณาการโดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น จึงเห็นว่าตำบลตะพง มีความพร้อมด้านลักษณะทางภูมิศาสตร์ เพราะมีทั้งภูเขาและทะเล อีกทั้งเกษตรกรส่วนใหญ่ในพื้นที่

ตำบลตะพงก็ทำสวนผลไม้ (สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลาง เขต 4, 2546) ทำให้ในปัจจุบันมีเกษตรกรที่พัฒนาพื้นที่เกษตรของตนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำนวน 4 ราย ได้แก่ สวนปาล์มน้ำมัน สวนยางพารา สวนลุงทองใบ สวนลำดวน โดยใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ และสภาพพื้นที่สวนเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว รวมถึงการใช้ชีวิตประจำวันของชาวสวนในการทำเกษตร เช่น การบำรุงรักษา การตัดตอกิ่งพันธุ์ การให้ปุ๋ย และการเก็บเกี่ยวผลผลิต เป็นต้น นอกจากนี้สวนเกษตรยังได้มีการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์จัดสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศไว้สำหรับรองรับนักท่องเที่ยว

จากสภาพโดยทั่วไปของพื้นที่เป้าหมายในการศึกษา โดยรวมแล้วพื้นที่เกษตรของแต่ละสวนมีความโดดเด่นทางด้านเกษตรกรรม สังเกตได้จากสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนผลไม้ และเกษตรกรดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย อีกทั้งเจ้าของสวนพื้นที่เกษตรของแต่ละสวนได้นำทรัพยากรการเกษตรในพื้นที่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แต่ทั้งนี้เกษตรกรก็ยังคงรักษาสภาพสวนผลไม้ไว้คงเดิม จากสภาพดังกล่าว อาจพิจารณาเชิงเปรียบเทียบกับแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาพื้นที่เกษตรอย่างยั่งยืนได้ กล่าวคือ เป็นการพัฒนากิจกรรมทางการเกษตรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศของพื้นที่ ทั้งทางด้านกายภาพ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสภาพพื้นที่เดิมให้คงอยู่ เป็นต้น และทางด้านชีวภาพ ซึ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ เป็นต้น (ทิพวรรณ สิทธิรังสรรค์, 2551)

นอกจากนี้ในการบริหารจัดการทรัพยากรเกษตรของพื้นที่เกษตรทั้ง 4 สวน ได้แก่ สวนปาล์มน้ำมัน สวนยางพารา สวนลุงทองใบ สวนลำดวน พบว่า มีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาพื้นที่เกษตรที่เหมาะสม กล่าวคือ เจ้าของสวนเกษตรทั้ง 4 สวน ดังกล่าวได้มีการปรับปรุงพื้นที่เกษตรควบคู่ไปกับการพัฒนาแหล่งน้ำ มีการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ส่งผลให้ต้นทุนลดลง และเกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้เกษตรกรได้มีการปลูกพืชแบบผสมผสานโดยนำเอาเกษตรอินทรีย์เข้ามาประยุกต์ใช้ในพื้นที่เกษตรของตน เป็นการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติใน

พื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรที่เหมาะสม กล่าวคือ การทำเกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืนเป็นระบบการผลิตทางการเกษตรที่เอื้ออำนวยต่อการฟื้นฟู และดำรงรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศ เช่น การจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน การเกษตรผสมผสาน (มिरารัตน์ ไชยมัชฌิม, 2546) ทั้งนี้ ในการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรดังกล่าวอาจเกิดปัญหาและอุปสรรคขึ้น ซึ่งเกษตรกรไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่ในที่นี้เกษตรกรในพื้นที่เกษตรทั้ง 4 ส่วน ก็ได้มีการปรับปรุงแก้ปัญหาพื้นที่เกษตรของตนให้มีความเหมาะสม

จากการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมของตำบลตะพงดังกล่าว มีความเป็นไปได้ในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านพื้นที่

จากสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของพื้นที่เกษตรทั้ง 4 ส่วน ได้แก่ สวนปาล์ม สวนยางพารา สวนลุงทองใบ และสวนลำดวน พบว่า สภาพพื้นที่ทางการเกษตรค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ประกอบกับสภาพแวดล้อมรอบข้างของทั้ง 4 ส่วน ส่วนใหญ่ก็จะเป็นสวนผลไม้ ซึ่งได้รับผลกระทบน้อยในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว อีกทั้งสภาพแวดล้อมก็ยังเป็นธรรมชาติ ไม่แออัด เนื่องจากอยู่ใกล้เขาเขายาดู ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำธรรมชาติที่สำคัญของตำบลตะพง นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์เจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้ง 4 ส่วนยัง พบว่า เจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นว่าการจัดให้มีการท่องเที่ยวเชิงเกษตรขึ้นในตำบลตะพงเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่มีความสอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตของประชาชนและชุมชนที่ดำเนินอยู่ปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการดำเนินชีวิตของเกษตรกรและคนในชุมชน ที่ต่างต้องพึ่งพาอาศัยระบบนิเวศและการดำรงชีวิต เมื่อพิจารณาจากข้อมูลวิเคราะห์ได้ประกอบกับความคิดเห็นของประชาชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่เกษตร และนักท่องเที่ยว พบว่ามีความคิดเห็นที่ตรงกัน เนื่องจากการทำสวนของชุมชนตะพงถือเป็นอาชีพหลัก จึงทำให้เกษตรกรทั้ง 4 ส่วนดังกล่าว ยังคงรักษาสภาพพื้นที่ได้เหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ทำให้การท่องเที่ยวไม่ส่งผลต่อสภาพแวดล้อม ดังที่ สุภรัตน์ รัตนมุขย์

(2541) ได้กล่าวว่า การดำเนินกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในพื้นที่จะต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม สภาพความเป็นอยู่ดั้งเดิมจะต้องได้รับการเคารพ รวมทั้งผู้ประกอบการจะต้องมีความรับผิดชอบต่อความเป็นธรรมชาติในการดูแลประชาชนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2. ด้านการจัดการ

จากการสัมภาษณ์เจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้ง 4 ส่วนพบว่า โดยรวมแล้วสภาพทั่วไปของตำบลตะพงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะเป็นผู้ดูแลรักษาบำรุงพันธุ์ไม้ให้เจริญงอกงาม เพราะผลผลิตทางการเกษตรเป็นรายได้หลักของครอบครัวจึงดูแลรักษาเป็นอย่างดีถือว่าเป็นทรัพยากรที่ก่อให้เกิดประโยชน์ให้กับตนเองและชุมชน นอกจากนี้ทุกสวนได้นำเกษตรอินทรีย์เข้ามาประยุกต์ใช้ในพื้นที่เกษตรของตน เป็นการนำเศษวัสดุที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ใบไม้ เปลือกผลไม้ ทลายปาล์ม เป็นต้น

อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ประชาชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่เกษตรดังกล่าว พบว่า มีความคิดเห็นค่อนข้างแตกต่าง กล่าวคือ ในส่วนที่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมและยั่งยืนนั้นประชาชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่เกษตรดังกล่าว มีความเห็นว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาและเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร ควรบริหารจัดการกันเอง จึงได้เข้าไปมีส่วนร่วมน้อย

อีกทั้งการจัดการพื้นที่เกษตรของตำบลตะพงนั้น สามารถจัดให้มีการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ เพราะการทำสวนของพื้นที่ตำบลตะพงถือเป็นอาชีพหลักจึงส่งผลต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรของพื้นที่เกษตร ทำให้มีความจำเป็นต่อเกษตรกร เพราะเมื่อพื้นที่ทางการเกษตรเสียหาย ก็แสดงว่ารายได้หลักของครอบครัวหายไปด้วย ส่วนในเรื่องการท่องเที่ยวประชาชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่เกษตร ถือว่าการท่องเที่ยวเป็นเพียงรายได้เสริม ทำให้ประชาชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่เกษตรได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเป็นบางเรื่อง

เท่านั้น เช่น การปลูกป่าเพื่อรักษาต้นน้ำ การทำก๊าซชีวภาพที่ทำจากมูลสุกร ใช้ในชุมชน เป็นต้น

แต่ในขณะเดียวกันจะเห็นได้ว่าการพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยว ในเขตตำบลตะพงระยะที่ผ่านมา ทำให้เจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้ง 4 สวน ได้รับการพัฒนา และเป็นแหล่งรองรับกิจกรรมการด้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพิ่มมากขึ้น ตลอดจนมีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อบริการนักท่องเที่ยวจนบางครั้งได้สร้างผลกระทบให้เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อีกทั้งเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรดังกล่าว ยังขาดความชัดเจนในการให้ความรู้ด้านการรักษาสิ่งแวดล้อมกับนักท่องเที่ยวประกอบกับพฤติกรรมที่ขาดจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดการทำลายคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยว และเป็นตัวเร่งให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้ง 4 สวน อาจเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ทั้งระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในเรื่องการกำจัดขยะมูลฝอยที่เจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้ง 4 สวน ขาดการวางแผนการจัดการ ซึ่งสังเกตได้จากการที่เจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีการขุดหลุมฝังหรือเผาในพื้นที่ของตน ซึ่งการกำจัดโดยวิธีดังกล่าว อาจจะทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น กลิ่นเหม็น แมลงวัน คิว้นไฟที่เกิดจากการเผาของขยะ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นก็ยังมีไม่มากนัก แต่มีบางส่วนที่เจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีการแยกขยะที่เป็นเศษพืช เศษผลไม้ต่างๆ มาทำเป็นปุ๋ยอินทรีย์ หรือน้ำหมักชีวภาพ เพื่อนำไปใช้ในพื้นที่เกษตร หากเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้ง 4 สวน ยังไม่มีแนวทางแก้ไขในเรื่องดังกล่าว แนวโน้มของปัญหาในการกำจัดขยะมูลฝอยก็อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศในอนาคต

3. รูปแบบและกิจกรรม

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้ง 4 สวน พบว่า โดยทั่วไปแล้วเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรดังกล่าว จะเป็นผู้นำชมพื้นที่เกษตร พร้อมทั้งอธิบายความรู้ ประสบการณ์ทางการเกษตร รวมทั้งตอบข้อซักถามของนักท่องเที่ยว จำนวนผู้นำชมส่วนมากจะมีประมาณ 1-2 คน รวมทั้งมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวทำร่วมกัน เช่น การเก็บผลไม้การบำรุงรักษา เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว พบว่า มีความเห็นในเรื่องวิทยากรและป้ายบอกพันธุ์ไม้ให้ความรู้อยู่เกณฑ์ค่อนข้างดี เนื่องจากกลุ่มนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เข้ามาท่องเที่ยวเป็นกลุ่มเกษตรกร หน่วยงานข้าราชการ นักเรียนและนักศึกษา ที่ต้องการเข้ามาศึกษาหาความรู้ด้านการเกษตรกรรมในการเพาะปลูก การขยายพันธุ์ไม้ เพื่อให้ได้ผลผลิตตามฤดูกาล และต้องการเข้ามาศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมทางการเกษตร ภูมิปัญญาชาวบ้าน ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชน รวมทั้งต้องการมาชมผลผลิตทางการเกษตรจากสวนและซื้อผลผลิตจากแหล่งท่องเที่ยวในราคาถูก นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ประชาชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่เกษตรดังกล่าว พบว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยังอยู่ในขอบเขตค่อนข้างจำกัด และมีความคิดเห็นไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องกระบวนการเรียนรู้เลย เนื่องจากประชาชนเห็นว่าเจ้าของสวนในแต่ละสวนมีความชำนาญในด้านเกษตรกรรมอยู่แล้ว และส่วนมากเจ้าของสวนก็จะเป็นคนถ่ายทอดความรู้ด้วยตนเอง ประชาชนจึงไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าว

จากการสังเกตโดยทั่วไป พบว่า การแลกเปลี่ยนความรู้กับนักท่องเที่ยวมีเพียงแต่การนำเสนอข้อมูลความรู้ตามประสบการณ์ของวิทยากรหรือผู้นำทาง เป็นการแนะนำแต่เพียงสถานที่และความสำคัญของสถานที่ มีเพียงบางส่วนที่พัฒนาให้เป็นแหล่งความรู้ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยวและชุมชน ประกอบกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย ทำให้ยังไม่เกิดความชัดเจน

4. การมีส่วนร่วม

จากการสัมภาษณ์เจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้ง 4 สวน พบว่า เจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรทุกสวน ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ ที่มีความถนัดด้านการทำอาหาร ขนม รวมทั้งเกษตรกรที่มีผลไม้ได้เข้ามาจำหน่าย และมีส่วนร่วมในพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรของตน แต่จากการสัมภาษณ์ประชาชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่เกษตรดังกล่าว พบว่า มีความคิดเห็นค่อนข้างแตกต่างกัน กล่าวคือ การเข้าไปมีส่วนร่วมในสวนเกษตรดังกล่าว เจ้าของสวนได้เปิดโอกาส

ให้ประชาชนบางส่วนเท่านั้นที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในเวลาที่นักท่องเที่ยวเข้ามายังพื้นที่ ทั้งนี้เจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรในบางส่วนก็ไม่สนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ประชาชนเข้ามาวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว เนื่องจากไม่ทราบว่านักท่องเที่ยวจะเข้ามาวันไหน และจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในพื้นที่ไม่สม่ำเสมอ ประกอบกับประชาชนที่อยู่พื้นที่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของทั้ง 4 สวน ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเหมือนกัน จึงทำให้ประชาชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่เกษตรดังกล่าว ต้องใช้เวลาในการดูแลบำรุงรักษาพื้นที่ในสวนของตน ทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าว อีกทั้งประชาชนในพื้นที่ดังกล่าว ยังเห็นว่าการประกอบการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมเสริมเท่านั้น เมื่อเทียบกับการทำสวนเกษตร จึงยังคงไม่ให้ความสำคัญ ซึ่งมีความแตกต่างกับแนวคิดของศูนย์ประสานงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดน่าน (นันทน์ มุขแจ้ง, 2550) ที่ได้กล่าวถึงในประเด็นการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นว่า ควรมีการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ทั้งนี้ควรพยายามผลักดันให้การท่องเที่ยวเชิงเกษตร รวมเข้ากับส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้นๆ

อย่างไรก็ตาม หน่วยงานภาครัฐได้มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรขึ้นในพื้นที่ตำบลตะพง ซึ่งได้เข้ามามีบทบาทในการประชาสัมพันธ์ข้อมูล ข่าวสารให้กับนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในตำบลตะพง และได้ทำป้ายประชาสัมพันธ์โครงการ "สวนท่องเที่ยวเชิงเกษตร" ของตำบลตะพง รวมทั้งมีบทบาทในการให้ความรู้และอบรมเกษตรกรเพื่อพัฒนาพื้นที่เกษตรของตน อีกทั้งให้ความเข้าใจ ในการบริการนักท่องเที่ยว และปรับปรุงภูมิทัศน์สวนเกษตรเพื่อสามารถรองรับการบริการในด้านการท่องเที่ยว นับเป็นการสนับสนุนให้เกษตรกรและชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่เกษตรและการท่องเที่ยวให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้ง 4 สวน และคนชุมชนก็ต้องการให้หน่วยงานภาครัฐมาให้การสนับสนุนและส่งเสริมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายและข้อเสนอแนะการวิจัย

ตำบลตะพง เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ที่นำทรัพยากรมาเรียนรู้ ทำให้เกิดประโยชน์ และยังก่อให้เกิดการเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลผลิตทางการเกษตร รวมทั้งเกิดการคิดค้นพัฒนาการเพาะปลูก การบำรุงรักษา และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำให้เกษตรกรและคนในชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ถึงแม้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้เข้ามามีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย แต่การจัดการสวนเกษตรให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวก็ยังสามารถดำเนินการไปได้ด้วยดี ดังนั้นเมื่อนำมาพิจารณาในเชิงทฤษฎีแล้ว อาจกลายเป็นข้อสังเกตว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน อาจเป็นเพียงประเด็นปลีกย่อย เมื่อเทียบกับแหล่งอาชีพ และแหล่งรายได้ กล่าวคือ ประชาชนในพื้นที่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีความเห็นว่าการบริหารจัดการพื้นที่เกษตร การอนุรักษ์สภาพแวดล้อม และการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมและยั่งยืนนั้น เป็นเรื่องปกติธรรมดาที่เจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรควรบริหารจัดการกันเอง เนื่องจากเจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและประชาชนในบริเวณตำบลตะพง ถือว่าการทำสวนเป็นอาชีพหลัก จึงต้องดูแลบำรุงรักษาพื้นที่ไม่ให้เจริญงอกงาม และนำทรัพยากรที่มีอยู่ในสวนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความยั่งยืนอาจไม่ได้เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของทุกคนเสมอไป หากแต่เป็นเรื่องของอาชีพและแหล่งที่จะก่อให้เกิดรายได้เป็นสำคัญ โดยอาจจะกล่าวเป็นนัยได้ว่า “ถ้าหากแหล่งรายได้ของประชาชน มาจากที่เดียวกัน ประชาชนก็ย่อมจะรักษาและดูแลแหล่งรายได้นั้น โดยไม่จำเป็นจะต้องมีความร่วมมือกันอย่างไร้ขีดเสมอไป”

นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด อาจจะมีขึ้นอยู่กับปัจจัยกระตุ้น เช่น ประชาชนในพื้นที่โดยรอบต้องอาศัยการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญ ก็อาจจะเป็นไปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนก็ย่อมเพิ่มสูงขึ้นด้วย แต่ในสภาพดังกล่าวประชาชนในพื้นที่กับเจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรก็ทำอาชีพสวนผลไม้เช่นเดียวกัน ประกอบกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่มีจำนวนไม่แน่นอน จึงทำให้เจ้าของพื้นที่แหล่ง

ท้องถิ่นเชิงเกษตร เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเพียงบางส่วนเท่านั้น เนื่องจากนักท้องถิ่นที่เข้ามาในพื้นที่ไม่สม่ำเสมอและไม่ทราบว่านักท้องถิ่นจะมาวันไหน จึงส่งผลให้ประชาชนไม่ค่อยเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว อีกทั้งประชาชนเห็นว่าการประกอบอาชีพทำสวนผลไม้เป็นอาชีพหลักที่ทำรายได้ให้กับตนเอง และรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นเพียงเสริมเท่านั้น

ดังนั้น ในส่วนของกรให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาขึ้น ผู้วิจัยจะมุ่งความสนใจไปที่ประเด็นปัญหาเป็นสำคัญ อันได้แก่

1) การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรในชุมชนโดยรอบ ซึ่งเจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเกษตรที่มีความสัมพันธ์กัน และเปิดโอกาสชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการท่องเที่ยว และรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นการกระจายรายได้และเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของจังหวัดระยองอย่างยั่งยืน

2) การกำจัดขยะมูลฝอยในบริเวณโดยรอบพื้นที่เกษตร ซึ่งหน่วยงานภาครัฐ ควรมีการพิจารณานโยบายด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงการกำจัดขยะมูลฝอยในภาพรวม อีกทั้งควรจัดตั้งถังขยะประเภทต่างๆ ให้เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน พร้อมกับให้ความรู้กับการจัดการขยะและปลูกจิตสำนึก ตลอดจนมีการกระตุ้นให้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องแก่เจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรและชุมชนในตำบลตะพง

รายการอ้างอิง

- ทิพวรรณ สิทธิรังสรรค์. (2551). *เกษตรกรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- นันทน์ มุขแจ้ง. (2550). *เครือข่ายและกระบวนการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชมรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มิรารัตน์ ไชยมีชฌิม. (2546). *ระบบเกษตรกรรมที่นำไปสู่เกษตรยั่งยืน*. วันที่ค้นข้อมูล 25 เมษายน 2550, จาก <http://lib.kru.ac.th/rLocal/profiles>
- ศุภรัตน์ รัตนมุขย์. (2541). *อีโคทัวร์: การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์และการศึกษา*. *จุลสารวิชาการสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร*, 6(1), 46-53.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2542). *รายงานขั้นสุดท้ายเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลาง เขต 4. (2546). *เอกสารประกอบการบรรยายสถิตินักท่องเที่ยวของจังหวัดระยองประจำปี 2545*. ระยอง: สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลาง เขต 4.
- Buckley, R. (1993). *Research Report of 1993 International Centre for Ecotourism*. Gold Coast: Griffith University.
- Dowling, R. K. (1995). *Ecotourism Development: Regional Planning and Strategies*. Bangkok: Institute of Eco-tourism Srinakharinwirot University.

